

ШТРИХИ

Олександр БОРОНЬ

ОБҐРУНТУВАННЯ НАЗВИ ШЕВЧЕНКОВОЇ СЕПІЇ 1846 р. З КИЇВСЬКИМ КРАЄВИДОМ

У Повному зібранні творів Шевченка в 10 томах сепію, відому до 1961 р. під назвами «Краєвид» («Пейзаж») [2, 173, № 163] та «Краєвид з брамою і двома будівлями» або «Краєвид із брамою» [4, 52, №156, табл. 37], без пояснень уперше йменовано «Васильківський форт у Києві» (зі знаком запитання) [10, № 146]. Обґрунтування знаходимо у статті Єлизавети Середи 1968 р.: «Після довгих досліджень і консультацій авторський колектив, що готував академічне видання мистецьких творів Т. Г. Шевченка, виїздив на місце, порівнявши рельєф місцевості з малюнком, оглянувши залишки споруд, дійшов до висновку, що на малюнку зображені залишки Васильківського форту, одного із фортів Печерської кріпості» [7, 43—44]. З того часу назва вже без знака питання усталася в науковій літературі. Так твір іменували і в різних виданнях Шевченкової спадщини [див., напр.: 3, 81, 206].

Олена Сьомка, вивчивши історію побудови Новопечерської фортеці, переконливо довела, що жоден із відтворених на малюнку об'єктів не належить ні до Васильківських воріт, ні до Васильківського форту; насправді Шевченко зобразив вежу № 4 («Наводницька»), зведену в 1833—1839 рр., і казарму кантоністів (1835—1839) на сучасній Старонаводницькій вулиці [8]. Вежа нині перебуває в аварійному стані, у колишніх казармах розміщується Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут. Ті самі аргументи із дрібними корективами дослідниця за кілька років повторила в іншій статті, опублікованій у науковому збірнику [9].

Довідку про твір у «Шевченківській енциклопедії» вміщено під гаслом «Васильківський форт у Києві» зі знаком запитання [5], оскільки впорядники, обмежені словниковим реєстром, орієнтувалися на попереднє десяти томне Повне зібрання (восьмий том нового академічного видання на той час ще не було випущено). Наталія Оробченко правильно ідентифікувала вежу № 4, але як належну до складу Васильківського форту [5].

У новому Повному зібранні у 12 томах натрапляємо на варіацію хибної назви вже без жодних знаків запитання («Вид на Васильків-

ський форт у Києві») з поясненням: «Будівлі, що на дальньому плані, за визначенням історика архітектури П. Г. Юрченка, є баштою Васильківського форту й казармою військових кантоністів нового Печерського військового укріплення...» [11, 495]. Коментатор наводить поклик на статтю Бориса Бутника-Сіверського 1953 р. [1, 11—12], хоча в ній лише мимохідь згадано, ніби малюнок зображує Васильківський форт. Далі зауважено з посиланням на газетну статтю О. Сьомки: «Існує думка, що на малюнку зображено Новопечерську фортецю в Києві» [11, 495]. Однак дослідниця писала все-таки про цілком конкретну вежу й казарму; та й навряд чи взагалі можливо зобразити всю фортецю на одному малюнку.

Юрій Писаренко математично вирахував пункт, із якого художник малював краєвид [6]. Історик констатував, що Є. Середа змішує Васильківський форт XIX ст. (на захід від сучасного бульвару Лесі Українки) і Васильківські ворота XVIII ст., буцімто зображені на малюнку [6, 44], тоді як насправді ці ворота розташовувалися на чималій відстані від Васильківського форту, перетинаючи сучасну вул. Цитадельну [6, 175—176]. Науковець ідентифікував будівлі однозначно: «Незважаючи на певні відмінності в архітектурних деталях сучасних *вежі № 4* і *Казарм кантоністів* від зображених на малюнку, саме завдяки розташуванню двох будівель сумнівів у їх атрибуції не виникає» (курсив автора. — *О. Б.*) [6, 178]. За Ю. Писаренком, на малюнку зображено: «1) більш західну щодо Звіринецького кладовища гору, яка відноситься до історичного урочища “Монах”; 2) Наводницьку вежу (або вежу № 4) Нової Печерської фортеці та праворуч від неї — 3) Казарми кантоністів; між ними — 4) начерк Наводницької дороги (вул. Старонаводницька), що спускається, прорізаючи верхню частину Наводницької балки, яку нині називають “Царським селом”; 5) праворуч на малюнку — Андріївський люнет (кінця XVIII ст.), або люнет № 4» [6, 187—188]. Вигляд цього люнета зі сходу в порівнянні з видимою частиною казарм кантоністів дав Ю. Писаренку змогу точно визначити топографічне місце художника під час роботи: сучасна вул. Редутна, 32, навпроти Резиденції посольства Турецької Республіки (№ 19). За припущенням науковця, зображена на сепії центральна галявина розташовується нині на території резиденції [6, 188].

Моя нотатка не містить нічого нового порівняно з попередніми студіями, хоча лише звернути увагу на необхідність використання в поточній науковій практиці (до виходу чергового академічного видання) коректної назви Шевченкового твору. У газетній публікації О. Сьомка запропонувала назву «Новопечерська фортеця. Вежа № 4 та казарма військових кантоністів» [8], у наступній статті уточнила: «Вежа № 4 та казарма військових кантоністів Нової Печерської фортеці» [9, 300]. Мені здається, що, враховуючи особливості зображення, а також за аналогією до назв інших Шевченкових творів («Вид на околиці з тераси Почаївської лаври», «Вид на гори Актау з долини Агаспепяр») сепію можна було б іменувати «Вид на Наводницьку вежу і казарми кантоністів».

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бутник-Сіверський Б.* Про вивчення малярської спадщини Т. Г. Шевченка у зв'язку з підготовкою академічного видання його творів // Вісник АН УРСР. 1953. № 6. С. 8—13.
2. Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского / Сост. Б. Д. Гринченко. Чернигов: Тип. губ. земства, 1900. Т. II. 367 с.
3. Національний музей Тараса Шевченка. [Альбом] / Упоряд. Т. Андрущенко, С. Гальченко. Київ: Мистецтво, 2002. 224 с.

4. Новицький О. Тарас Шевченко як маляр. Львів; Москва: Накладом НТШ, 1914. 89 с., 83 с. мал.
5. Орбаченко Н. «Васильківський форт у Києві» (?) // Шевченківська енциклопедія: У 6 т. Київ: НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2012. Т. 1: А—В. С. 586.
6. Писаренко Ю. З якого місця Тарас Шевченко намалював київський краєвид із Наводницькою вежею, Казармами кантоністів та Андріївським люнетом (1846) // Orus mixtum. 2019. № 7. С. 175—189.
7. Серета Є. Київ та його околиці в мистецькій творчості Т. Г. Шевченка // З досліджень про Т. Г. Шевченка. Зб. Київ: Дніпро, 1968. С. 32—45.
8. Сьомка О. Васильківський форт чи Новопечерська фортеця? До історії питання // Культура і життя. 2008. 20 лют.
9. Сьомка О. Васильківський форт: до історії назви та побудови // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. пр. Київ: Київський університет, 2011. Вип. 13. С. 295—300.
10. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 10 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. Т. 7. Кн. 1: Живопис, графіка, 1830—1847. XVI с., 153 арк. репрод., 64 с.
11. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. Т. 8: Мистецька спадщина. Живопис і графіка: 1843—1847. Київ: Наукова думка, 2013. 583 с.

Отримано 31 липня 2020 р.

м. Київ

Стефан В. Зібрання творів: У 3 т., 4 кн. /
 Редкол.: С. І. Хороб (голова) та ін. Івано-Франківськ:
 Місто НВ, 2020.

До 150-річчя Василя Стефаніка науковці Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаніка підготували й видали зібрання творів, яке найповніше репрезентує доробок письменника. Крім художніх творів, воно охоплює автобіографії та автобіографічні твори, публіцистичні й літературно-критичні статті, промови, інші редакції й варіанти, незакінчені твори, епістолярій, додатки, переклади творів іноземними мовами, репринт прижиттєвих видань тощо. Кожен із томів супроводжується відповідним коментарем, ілюстраціями, примітками та літературознавчим «післясловом» редактора.

Готуючи видання до друку, упорядники зіткнулися насамперед із проблемою вибору основного тексту творів і, зважаючи на прорахунки попередніх видань і на «недоступність автографів та більшості прижиттєвих публікацій» у нинішніх умовах, зосередилися, на їхню думку, на оптимальному варіанті — на «передруках новел та оповідань зі збірок, які сам Василь Стефанік готував до видання», як найповнішого вияву творчої волі автора. Ще одне питання, що постало перед укладачами, пов'язане з мовностилістичними особливостями художніх текстів письменника, із властивою для нього індивідуальною манерою вислову й ритміко-інтонаційною мелодикою фрази, і тут зорієнтованість на максимальне збереження мовної й мовленнєвої автентичності авторського тексту цілком виправдана.

Композиційно багатотомник сформовано так: Т. 1, кн. 1 — Твори (ред. і упорядник Роман Піхманець); Т. 1, кн. 2 — Листи (ред. і упорядник Євген Баран); Т. 2 — Твори Василя Стефаніка іноземними мовами (ред. і упорядник Степан Хороб); Т. 3 — Репринт прижиттєвих видань Василя Стефаніка (упорядкування Романа Піхманця та Івонни Юрчук).

Том 3-й уміщує репринтно відтворені прижиттєві збірки новел «Синя книжечка» (1899), «Камінний хрест» (1900), «Дорога» (1901), «Моє слово» (1905), «Земля» (1926), «Твори» (1933). Вони дають змогу ознайомитися з текстами в їх авторській редакції і, безумовно, викличуть інтерес серед дослідників та широкого кола читачів.

Своєрідністю цього видання став окремий том перекладів творів письменника іноземними мовами, зокрема слов'янськими (польська, болгарська, чеська, словацька, хорватська), романо-германськими (англійська, французька, німецька, іспанська, португальська) та китайською. Щоправда, у томі зібрані не всі переклади (усього їх на кілька книжок), та все ж вони достатньо репрезентативні, щоб скласти уявлення про зацікавленість творчістю українського митця у світі.

А. С.

Наші
 презентації